

АЛЕКСАНДЪР РАЧИНСКИ И ВАРНА

Данка Стоянова

Резюме: Темата на доклада е въз основа на представената пред варненската общественост книга на Анатоли Щелкунов „Александър Рачински“ (на руски език). Въз основа на обемен архивен материал авторът е успял да изясни същественния принос на първият руски консул във Варна в периода от 1859 до 1862г за развитието на града и за издигане на националното самосъзнание на българите, за създаване на първото училище с преподаване на български език във Варна и православна българска църква.

Ключови думи: Александър Рачински, Московски славянски благотворителен комитет, „Одеско българско настоятелство“, Бесарабия, Кримска война (1853-1856), Ашир бей, архимандрит Филарет, Найден Геров

Книгата „Александър Рачински“ на известния руски писател и бивш консул във Варна в периода 2005 - 2009г Анатоли Щелкунов представлява увлекателен разказ (на руски език) за живота и дейността на Александър Викторович Рачински – първият руски консул във Варна от 1859 до 1862. Въз основа на обемен архивен материал, авторът е успял да пресъздаде обаятелния образ на забележителния руски дипломат, който не е бил удостоен с високи рангове и длъжности, но който на дело показал как може да се служи всеотдайно на Родината и руско-българското сътрудничество, когато на дипломацията не се гледа само като на служебен пост.

Александър Рачински има много съществен принос за развитието на руско-българските отношения в най-важния период от историята на българския народ – навечерието на Руско-турската Освободителна война (1877-1878г.) и лична заслуга за издигане на националното самосъзнание на българите. Неговото име е свързано и със създаването на Московския славянски благотворителен комитет, изиграл важна роля за освобождението на балканските народи от османско робство през 19 в. В същото време Александър В. Рачински полага огромни усилия и за подготовката на руското общество за Рускотурската война (1877-78 г.). Дворянският произход не му пречи да се изгради като личност с широк обществен мироглед, тъй като той не остава равнодушен към живота и страданията на смоленските селяни в неговата родна

Смоленска губерния. Общуването с тях му помага да разбере както протичащите социални и политически процеси в Русия, така и стремежа за свобода на християнските народи на Балканите.

За нас, българите и за варненските жители, книгата на Анатолий Щелкунов за първия консул на гр. Варна е от много важно значение, защото използваният богат архивен материал ни дава възможност да се запознаем с малко известни факти относно нашето историческо развитие и преди всичко за гр. Варна през този период от време.

Българският читател не може да остане равнодушен когато чете за първата среща на Александър Рачински с българите, състояла се през есента на 1855 г. в Южна Бесарабия, където той воюва в състава на Смоленския полк като опълченец по време на Кримската война (1853-1856). Тук, в Бесарабия живеят колонисти от различни националности: руснаци, украинци, немци, сърби, евреи, българи, молдовци. Умиление и патриотична гордост предизвикват у нас колокоритните сравнения на автора относно бита на българите и на молдовците, изказвайки своя искрен възторг от чистотата и подредеността на българските къщи с цветя по прозорците, от техните дворове с плодни дръвчета и цветни градинки, от красивите български църкви с високи каменни огради на фона на големия контраст с облеклото, къщите, църквите и бита на молдованците.

Друг забележителен епизод от първите срещи на Рачински с българите, който също ни изпълва с национална гордост и патриотични чувства, е срещата му с отряда на българските доброволци в Измаил и запознаването с неговия командир – Павел. Рачински пише, че най-много го е впечатлило зеленото знаме на отряда, обшито с лаврови венци и надписа „За вяност и защита на православието на българите” – от едната страна и с лъва и герба на България - от другата, както и тяхната песен „Стани, стани, юнак Балкански!”. Покъртителните разкази за трагичната съдба на българския народ, угнетен от турските завоеватели и от гръцкото духовенство, но съхранил себе си, са помогнали на Рачински при тези първи срещи с българите, да разбере по-ясно причините за поражението на Русия във войната и да узнае истината, че отсъствието на по-точна политическа линия за оказване на поддръжка и помощ на национал-освободителното движение на славянските народи на Балканите от нейна страна, е оказало радикално влияние върху резултатите за Русия в Кримската война. Затова само два месеца след своето завръщане в Москва след войната, Рачински заминава за гр. Одеса, за да се срещне с българското землячество, и неговата благотворителна организация „Одеско българско настоятелство” и започва да развива активна дейност за набиране на средства за културно-просветното и религиозно образование на българската младеж. Чрез съдействието на Рачински за първите десет години от своето създаване Московският благотворителен славянски комитет осигурява стипендии за обучение на 35 български младежи в университета, на 4 – за духовните семинарии, и на още 4 – във военните училища и художествените школи. Един от първите българи завършили историко-филологическия факултет на Московския университет е Райко Жензифов, който става един от първите български писатели и поети. Днес признателните варненци са именували една

от централните улици на негово име, където има и поставена паметна плоча. Ал. Рачински има определен принос и за изпращането на Хр. Ботев да учи в гр. Одеса. Когато башата на бъдещия поет Ботьо Петков се обръща за съдействие към Найдено Геров за разрешение да се отпусне стипендия от Руското правителство за образованието на най-големия от петте му деца – Христо Ботев, Рачински е този, който чрез Руското просветно министерство се застъпва да се осигури обучението му в Одеса. Такъв стипендиант, но в Московския университет е бил и Любен Каравелов.

Ал. Рачински е първият руски дипломат, който се среща с македонските българи и прави първото посещение на руска дипломатическа мисия в Македония. Той пръв доказва, че този край, който по това време считали за гръцки, е славянски. Той пише, че македонските българи навсякъде с радост са го приветствали, докато в това време гръцкото духовенство от Солун, Битоля, Охрид заливало с доноси Патриаршията и руската дипломатическа служба. Нещо пове – в своите писма Рачински с увлечение пише за общото и различното между македонското наречие на българския език (точно така се изразява) и сръбския и руски език.

Разбира се, за нас жителите на гр. Варна и Варненския край, най-важно значение има дейността на Ал. Рачински като консул в гр. Варна, която започва веднага след пристигането му в града на 16 февруари 1860 г. Още в първите си срещи с местния управител – Ашир бей и архимандрит Филарет, с огорчение научава, че във Варна богослужението се извършва на турски език, а песнопението – на гръцки език и, че няма училище с преподаване на български език. От историческа гледна точка са ценни описанията, които Рачински дава в своите писма за града, с мощните крепостни стени и островърховата кула, над която се веело турско знаме. Колкото повече той се запознавал с Варна, с нейната история и гостоприемните ѝ добри хора (както се изразява в писмата си), толкова

повече нараствало неговото желание да им помогне за тяхното светско и православно образование. Затова като първостепенна задача, той си поставя да съдейства за изпращането в Русия на подходящи български младежи за подготовката им за свещеници, както и за учебните заведения. Постепенно Рачински спечелва подкрепата за тази цел на местния елит в града като: хаджи Иванов, братя Никола и Сава Георгиевич, хаджи Стамат Сидеров, Ради хаджи Мавридов, Христо Т. Груев, Константин Михайлов и Яне Праматаров. Най-големи са били усилията му да убеди Ашир бей и местния владика – грък за откриването на православна християнска църква във Варна и на първото училище с преподаване на български език. С умел дипломатичен такт Ал. Рачински успял да направи първия пробив – да издейства да се отслужи панахида на загиналите руски воители през 1828 г. пред стените на града. Тя била извършена на 12 март 1860 г. на черковно славянски език в църквата „Св. Георги“ с участието на българските граждани, които с неописуемо вълнение и с просълзени очи слушали родна реч за първи път в богослужението. Друга важна заслуга на Ал. Рачински е издействането му от Руското правителство откриване на руска православна църква и школа при вицеконсулството. Наложило му се да преодолее двойна съпротива както от страна на недоброжелателните жители – гърци и турци, така и от страна на руската бюрократична машина и нейното равнодушие. Но и този път Рачински се справил блестящо и само за три месеца след откриването на българско училище в града учениците в него се увеличили от 10 на 50 д. По този повод той пише: ”Създаването на славяно-българско училище във Варна е многозначителен факт. Изучаването на езика на народ, неуважаван дотогава, в град заобиколен от български села и който бил търговски център, може впоследствие да има важно значение.”

Наистина, тези негови предвиждания по-късно се сбъднали: подготовката на

стотици млади българи чрез руската дипломатическа мисия в светските и духовни заведения на Москва, Одеса, Петербург, Киев, Харков, Николаев, изиграва съществена роля както за българското национално освободително движение, така и за младата българска държава.

За Варна и варненци откриването на православна църква при вицеконсулството, (дотогава не било направено от никой консул), както и на училище с преподаване на български език, оказало ободряващо въздействие на цялото българско население не само от града, но и от цялата страна, пробудило у него надежда за възраждане и издигнало националното му самосъзнание. Дейността на Рачински придобила широка известност не само в България, но и в Русия като срещнала искрена подкрепа и одобрение. От цяла България пристигали молби от български младежи за обучение в Русия, търсели неговото съдействие и младежи от Македония, където Рачински бил известен след първото си посещение в този край и особено след като решително се застъпил за освобождението на братя Миладинови, които много ценял.

Интерес предизвикват изводите до които Рачински стига при първото си посещение в гр. Търново, когато се възхищава на приказната красота на стария престолен град. Той пише: „Ако на времето византийските управители не търсели само временни и частични изгоди, а биха се вгледали в реалната опасност, с която застрашавали варварските нашествия от изток и ако бяха се обединили българите и другите славянски народи, сега милиони гърци и българи не биха пшквали под османски гнет”.

Ал. Рачински оказвал помощ и на училищата в Добрич, Шумен, Търново и със съдействието на Найдено Геров, изпращал парични средства, книги и църковни принадлежности в Пловдив и Панагюрище.

Когато в 1862 г. из града се понесла вестта за възвръщането на Ал. Рачински в Русия, всички негови приятели, всички

варненци и цялото българско гражданство изказвали искрените си съжаления и решили с колективна молба до Руското външно министерство да искат да се продължи пребиваването му във Варна, която молба поради лични причини Рачински отклонил заради дългото си отсъствие от семейството.

Паметно ще остане завинаги както за варненци, така и за самия него изпращането му на пристанището. Там се стекли много хора и ученици от училището, в което вече се учили 200 младежи и 30 девойки. В книгата си „От Варна до Смоленск“ Рачински пише – „Аз не без гордост се пренесох в края на 1859 г., когато във Варна са били един, два ученика. Сега там общината за своя сметка и без странична помощ издига двуетажно здание за училище.”

От палубата на кораба Рачински дълго гледал града, който му станал като роден, докато изчезнал зад „Турна тепе” полуразрушените от войната в 1828 г. минарета и познатите му с червени керемиди домове. Все по-слабо се чувал и заглъхвал прощалният звън, с който го изпращала камбаната на руската църква.

Александър Рачински умира в навечерието на обявяването на Освободителната руско-турска война (на 9 април 1877 г.) и не успява да види сбъдването на мечтите и делата си, но те са реализирани чрез подвига на руския народ.

фиг.1 Изглед на Варна от “Турна тепе”
1828г

Променят се времената, хората, начина им на живот, но това, което е направено от тях за добруването на бъдните поколения, остава вечно.

Делото на Ал. Рачински остава да живее завинаги в сърцата на варненци и на всички българи, защото една българска поговорка казва:”Добрите дела не изчезват безследно.”

Литература:

1. Ан. Щелкунов – Александър Рачинский – гл. 2 стр. 33 – 45; гл.5 стр. 100 – 131
2. Б. Дряновски – Консулските представителства във Варна (1352 – 2006).
3. Н. Генчев, Й. Калудов – Записки относно мерките по образованието на славяните в Русия от 1865г. – История на държавните архиви, кн.20, 1970. стр. 121 – 122.
4. Инокентий Софийски – А. В. Рачински – изв. Варн. археолог. д-во (ИВАД), IV, 1911, с.9
5. А. В. Рачинский – От Варны до Смоленска. М. 1863

За контакти:

Данка Стоянова

GSM: +359 89 789 8965

E-mail: valentinbs@mail.bg